

THOMAS SCHESTAG

Szórités¹

Charles Baudelaire *Tableaux parisiens* című versciklusának saját fordításához írott előszavában, *A műfordító feladatában* (1921) írja Walter Benjamin egy helyütt: „[...] a szintakszisban alkalmazott szószerintiség dönt halomba végképp mindenféle értelem-visszaadást [...]”². A „halomba döntés (halomra vetés)” fordulatra Benjamin akkor talál rá, amikor megkísérli feltárni annak a régi keletű követelménynek az alapját, amely „minden fordításról szóló vitában” visszatér: a *szóhoz való hűség* ez a követelmény. Így bukkan Benjamin az értelem-visszaadás halomba döntésének kezdeményére. Hiszen: „a hűség az egyes szó lefordításában szinte soha nem adhatja vissza teljesen azt az értelmet, amit a szó az eredetiben jelent” (uo.), mégpedig egy bizonyos *hogyan* miatt van ez így – „*ahogyan* az így-értett az így-értés módjához kötődik” (uo.) az eredeti mű meghatározott szavaiban –: ez a *hogyan* gátolja az értelem-visszaadást a fordításban. A szószerintiséghez való hűség a fordításban eloldozza a szót attól a foglaltól, mely értelemhordozóvá és *meghatározott* szóvá teszi. Más szóval: a *limine* eloldozza a szót attól, hogy szóként értelmezzük. Különösen ott, ahol a szószerintiséget még a *szintakszisban* is figyelembe veszik. Ez a szószerintiség nemcsak az értelem-visszaadást – ami a fordítás hagyományos felfogása szerint a lényege –, hanem pontosan véve a *szót* dönti halomba végképp. A szószerintiséghez való hűség nem a szóhoz ragaszkodik, nem hűséges a szóhoz, hanem halomba dönti. Ez a hűség a *szó halomba döntését (halomra vetését)* betűzi ki a szóban. Ott, ahol – korszóhoz hasonlóan – a szó áll, adott szónak és a fordítás feladatául adott szónak látszik, egy halom cserép marad: a fordító *felhalmozott* feladata (*Haufgabe des Übersetzers*). Szemünk elé tárt monstruozitás. Erre emlékeztet Benjamin egy olyan, a tizenkilencedik század szemében példaszerű példával, amelyet aztán majd a továbbiakban kiszabadít példaként értelmező foglatatából: „Igazán csak a szintakszisban alkalmazott szószerintiség dönt halomba végképp mindenféle értelem-visszaadást, és azzal fenyeget, hogy egyenesen érthetlenségbe torkollik. A tizenkilencedik századnak Hölderlin Szophoklész-fordításai az ilyen szószerintiség monstruózus példáiként ötlöttek szemébe.” (uo.) *Ilyen* szószerintiség. Ezt a szószerintiséget nem szabad összetéveszteni azzal a szószerintiséggel, amelyen a *szó betű szerinti jelentését* szokás érteni, megkülönböztetve *átvitt* értelmétől. Mert mindkettőt, a betű szerinti és az átvitt értelemben *jelentő* szót is az a feltevés határozza meg, hogy valami-

¹ A tanulmány eredeti megjelenési helye: Thomas Schestag: *Sorites* [Motiv des Wurfs-über-den-Haufen und *Sorites*-Paradox bei Benjamin, Kierkegaard und Poe], in: *Übersetzung – Sprache und Interpretation*, hrsg. von Wilhelm Büttemeyer und Hans-Jörg Sandkühler, Frankfurt am Main/Berlin/Bern/Bruxelles/New York/Oxford/Wien, Peter Lang 2000, 227–255.

² Walter Benjamin, *A műfordító feladata*, in: uő, „*A szirének hallgatása*” – *válogatott írások*, Budapest: Osiris 2001, ford. Szabó Csaba, 79. A továbbiakban a tanulmányból származó idézetek helyét a főszövegben zárójelbe tett oldalszám jelzi. A fordítás helyenként módosítva. Az eredeti: Walter Benjamin, *Die Aufgabe des Übersetzers*, in: uő, *Gesammelte Schriften*, hrsg. von Rolf Tiedemann und Hermann Schweppenhäuser, IV/1, 9–21. [hrsg. von Tillman Rexroth].

lyen adott és – valamely másik nyelv megfelelő szavára való lefordítása által – visszaadandó, visszaadható értelem hordozói. Az *ilyen* szószerintiségben pontosan ennek a feltevésnek a megkérdőjelezéséről van szó. Benjamin nem kerüli ezt meg, hanem pontosan abban látja a műfordító feladatát, hogy – a fordítás által – kifejezze, nyelvbe emelje a szónak ezt a kérdésességét. A műfordító feladata nem az, hogy szavakat rakjon egymás után, nem szavakat helyettesít egymással, egy nagy halom szót, hanem minden egyes szót darabokra tör: *halomra* vet. A fordító feladata nem a fordításban végrehajtott létesítő tételezés, hanem az ettől való megszabadítás; a fordításról alkotott elképzelések hatályon kívül helyezése (*entsetzt*). Hölderlin Szophoklész-fordításai, a tizenkilencedik század szemében az ilyen szószerintiség *monstruózus* példái, Benjamin számára nem példák vagy példaképek, hanem a fordítás *formájának ősképei*. A fordítás feladatának kvintesszenciája. E fordítások a fordítás feladatát fedik fel – ami nem más, mint a külön álló szó halomba döntése –: „Hölderlin fordításai [„különösen a szophoklész tragédiáiké”]: a fordítás formájának ősképei; úgy viszonyulnak szövegeik még legtökéletesebb fordításaihoz is, mint ősképek a példaképhez” (82 sk.). Szövegeik *legtökéletesebb* fordításától az különbözteti meg őket, hogy végképp halomba döntenek mindenféle értelem-visszaadást azzal, hogy még a szintaxisban is szószerintiséget alkalmaznak. Azt, ami *legtökéletesebb* fordításként teljesen befejezettnek, véglegesnek látszik, teljességgel halomba döntik. Hölderlin Szophoklész-fordításait nemcsak ez teszi *formájuk* – egyáltalán a fordítás – *ősképeivé*, hanem az a veszély is, amely ott rejlik bennük, azaz a szó halomba döntésében – vagy dőlésében –: „Éppen ezért fészkel bennük, más veszélyeknél előbb, minden fordítás iszonytató és eredendő veszélye: hogy az így kitágított és áthatott nyelv kapui összezsugorodnak, és a fordítót hallgatásba zárják. A Szophoklész-fordítások – ez volt Hölderlin utolsó műve. Bennük az értelem szakadékból szakadékba zuhan, és végül szinte elveszni látszik a nyelv feneketlen mélyein.” (83) Szakadékból szakadékba: szótól szóig. A szakadékokat a szó *helyén* a szó szerint vett, beszéd közben szaván fogott, halomra vetett szó nyitja meg. Ezekben a fordításokban, akár egy *halomban*, ott „*fészkel*” – közel a házként vagy sírhalomként (*oikos*-ként vagy *oikesis*-ként) való értelmezéséhez – „minden fordítás iszonytató és eredendő veszélye: hogy az így kitágított és áthatott nyelv kapui összezsugorodnak (*zufallen*)”. Ebben a mondatban, szinte észrevétlenül, a *zufallen* szó sűríti egybe – szétszórtan – a halomba döntött szót. Mert nyitva marad, hogy vajon a kapuk, mintegy véletlenül sarokpántjaikból kifordulva, *összezsugorodnak-e* (*zufallen*), és a kapuk (*Tore*) helyén – majdnem szavak (*Worte*), betű szerint szétesve, halomba hullva – tátongó szakadék nyílik-e a házba – a *halomba döntött* nyelv házába –, vagy pedig *összezsugorodnak* (*zufallen*) e kapuk: zárjukba esve szabályosan bezárulnak. Zárt cellát hoznak-e létre, be- és kizárás közt eldöntetlenül. Kolostort, sírboltot.

Valamivel fentebb szintén *esésről* (*Fall*) van szó, mégpedig azzal a hasonlattal összefüggésben, amely az *ilyen* szószerintiséget úgy próbálja meg szemléletessé tenni, hogy mindkettőt, a lefordított szót és az azt lefordító szót is, „mint cserepeket, egy edény töredékeként, egy nagyobb nyelv töredékeként” (80) teszi felismerhetővé, és ezt a nagyobb nyelvet nevezi az *esszé tiszta nyelvmek*. A szóban forgó *esés* – amelyet az *ilyen* szószerintiséghez való hűség vált ki a tizenkilencedik század szemében *monstruozitásként* megjelenő fordításban –, ez az *esés* nem más, mint az, ahogyan a tiszta nyelv *hull* az eredeti műre, a lefordított szóra: „Az igaz fordítás áttetsző, nem fedi el az eredetit, nem állja el előle a fényt, hanem engedi, hogy a tiszta nyelv, mintegy saját médiumán át felerősítve, csak annál teljesebben hulljon az eredeti műre. Erre mindenekelőtt a szintaxis fordításában követett szószerintiség képes, és éppen ez

a szószerintiség mutatja a szót, nem pedig a mondatot, a fordító őselemeként. Mert a mondat az eredeti mű nyelve előtt emelkedő fal, szószerintiség az árkádja.” (80) A fordítás szava, ahol hű a szószerintiséghez, diaphán. Áttetsző, *átlátni rajta*, azaz nem rögzíthető ezt vagy azt jelentő szóként: *átláthatatlan*. Üveglencse, vagy cserépdarab. Szótörmelék, amely a *tiszta nyelv* fényét összegyűjti, és engedi, hogy az „csak annál teljesebben hulljon az eredeti műre”. *Úgy hull e fény az eredeti mű alapul vett szavára, hogy a szót értelemhordozóvá tevő foglalat látszata, mely a szintaktikai kötésekben áll elő, halomba döntve szétzúzódik: kialszik. A fordítás szava, amennyiben a fordítás a szintaxis fordításában követ szószerintiséget, romba dönti a mondatot – „az eredeti mű nyelve előtt emelkedő falat”. Az ilyen fordítás szava – a *tiszta nyelvnek a szószerintiség* által kiváltott berontásából (fénye beeséséből) fakadóan – pontosítja a szó (bármely szó) meghatározását: de nem *árkádként* határozza meg – ez a felfogás *árkádiai* maradna –, hanem áttört, önmagához hűtlen törmelékes szóként: *halomba döntött* szóként. Hiszen a *tiszta nyelv* nem pusztán nem egy nyelv a többi közt, hanem pontosan véve *nem-nyelv*. A *tiszta nyelvet a szószerintiséghez* való hűség szabadítja fel a fordításban, és a *tiszta nyelvvel* az a közbeszólás ront be a nyelvbe, hogy *a limine* egyetlen szó sem értelmezhető egyértelműen szóként, egyetlen nyelv sem nyelvként. A *tiszta nyelv berontása a szóba*, bármely nyelv szavába, minden nyelvet, a nyelvet *általában*, *halomba dönti*. A fény, amiként az idézett sorok a *tiszta nyelvet* ragadják meg, nem olyan fény, amely megvilágít és megtart, hanem *kiolt*. Megtörő fény. Hiszen alább azt olvashatjuk a *tiszta nyelvről*: „Ebben a *tiszta nyelvben*, amely már semmit nem gondol el és semmit nem fejez ki, de mint kifejezéstelen és teremtő szó az, amit minden nyelv mondani akar – benne végül minden közlés, minden értelem és minden intenció olyan rétegre bukkan, hol kioltódnia rendeltetett.” (81) A *tiszta nyelv*, más szóval a *nem-nyelv*, ott fészkel minden nyelv minden szavában – egyszerre vesztély és társ –, és erre a *tiszta nyelv*re találunk rá a szavak az olyan fordítás pillanatában, mely a szószerintiséghez hű. Abban a szempillantásban, mely *szétoszlatja* a látszatot, hogy az adott szemantikai tartalom hordozóiként felfogott szavak adottak volnának. A szó csak ott, ahol összetörök és amennyiben összetörök – de ebben a pillanatban már nem is szó –, csak ott bukkan saját eredendő romjaira, más szóval arra a *szószerintiségre*, mely ott fészkel benne. A *szószerintiséghez* való hűség, a fordítás pillanatában, nem a *szóhoz* és még kevésbé ahhoz az *értelemhez* való hűség, melyet a szó hordozni, *átvinni*, közölni és *visszaadni* hivatott, hanem – „szeretón és az egyes részletekbe menően” – romba dönti a szót, és a nyelvet is, melyben a szó áll. *Halomba dönti*. Mindkét nyelv mindkét szavát. „Ama *tiszta nyelvet* mint idegenbe száműzöttet megváltani a saját nyelvben, a műben foglyul ejtett nyelvet megszabadítani az átköltésben, ez a fordító feladata. A *tiszta nyelv* kedvéért töri saját nyelvének korhatag korlátait”. (81)*

A műfordító feladata abban rejlik, hogy hű maradván a szószerintiséghez, mindkét nyelv mindkét szavát *halomba döntse*. De mit jelent ez a fordulat: „*halomba dönteni, halomra vetni*”? A *Deutsches Wörterbuch* azt írja: „ez a *halomra* [*über den Haufen*] kifejezés gyakran kapcsolódik össze a *vetni*, *hullani*, *dönteni* igékkel, jelezvén, hogy az, ami hullik, *halomformát képez*”.³ Ebben a *halomban* rejlik az, amit Benjamin a fordítás *formája ősképe*nek nevez (és megállapítását Hölderlin fordításaira vonatkoztatja, „különösen a *szophoklészi tragédiák*” fordítására). A *Deutsches Wörterbuch* ugyanazon *Haufe* címszavának egyik példája a *halomra*

³ *Deutsches Wörterbuch*, Vierten Bandes Zweite Abtheilung, Leipzig 1877, Spalte 590.

[über den Haufen] fordulatot kifejezetten a nyelvvel hozza kapcsolatba: „praecipitat verba, [er wirfts übern haufen, dasz man es schwerlich verstehet, was er redt] halomra veti a szót, úgyhogy alig érthető, mit beszél”.⁴ Halomra vetni, halomba dönteni egy szót: szó szerint venni azt: kivenni, kivetni a szót a szóként megragadó foglalatból, darabokra törni. Ezt a szótörmeleket előidézni; töréseket *akkumulálni*, felhalmozni ott, ahol egy szó látszik állni; pontosan ebben rejlik a műfordítónak az a feladata, melyet Walter Benjamin vázol, a *szószertintiség*hez való hűségbe rejtve. A Baudelaire-fordításokhoz írt előszó annak a kérdésnek a küszöbéhez vezet el, amelyet egyetlen helyen sem vet fel – de ezt a kérdést érinti, ahol arról szól, hogy a szintaxisban alkalmazott szószertintiség mindenféle értelem-visszaadást halomba dönt: *Egy halom – az micsoda? Mert a halomba döntött szóban, más szóval az ilyen szószertintiségben* rejlik a fordítás kvintesszenciája, ahogyan azt *A műfordító feladata* kifejti, feltárja. A szűkebb értelemben vett fordítás feladata Benjamin esszéje szerint abban áll, hogy az egyik nyelv szavát a másik nyelv szavával a jelentéshordozó funkciójától eloldozza (ahelyett hogy annak helyére egy jelentés szerint megfelelő szót állítana [entsprechen]) – vagyis éppen úgy *halomba döntse* mindkét szót, ahogy mindkét nyelvet, és *a limine* az összes nyelv összes szavát –: de az eredeti mű szava már ezelőtt (*A műfordító feladata* utal erre) tágabb értelemben véve *lefordítva, átvette (übersetzt)* áll ott: halomra vetve. Hiszen az eredeti műben az az *értelem*, amelynek *visszaadását* tekintik feladatuknak a szokásos értelemben vett fordítások, nincs egyszerűen *adva*, mert egyetlen szó sem (az eredeti mű szava sem és a fordítás szava sem) azonosul maradéktalanul a szóként való értelmezésével, hanem ott, ahol egy – akár már lefordított – szó áll, nyüzsgő tumultus ötlük szemünkbe. A műfordító feladata abban áll, hogy nyelvet adjon ennek a zavarba ejtő, összezavaró belátásnak: kitegye a nyelvet ennek a belátásnak. Ez a szemünkbe ötlő tumultus halomra veti az olvasó pillantást, amely egy szót a fordítás pillanatában egy másik szóval próbál helyettesíteni, ekképp ragaszkodva a szóhoz. Bármennyire tévetegnek, hóbortosnak, homályosnak vagy jelentéktelennek tűnjék is ez első pillantásra: *A halomban*, ebben a szemünk előtt álló szó helyén felbukkanó monstrozitásban nemcsak a fordítás feladatának lényege forog kockán, hanem az *ilyen*, a szót *halomba döntő szószertintiség* lényege is, a szó lényege éppúgy, mint a *nyelvé*. Walter Benjamin a műfordító feladatát, amely a halomban, a szó *halomba* dőlésében – vagy halomra vetésében – kulminál, csak legkésőbbi írásában írta le, 1940-ben, *A történelem fogalmáról* című szövegének kilencedik részében. Ebben pontosan a műfordító *szemére* irányítja tekintetét, a műfordító feladatának szemszögéből, szeme előtt a *halomba döntött szó*. Klee egyik képére utalva, melynek címe *Angelus Novus*, és egy angyalt ábrázol, ezt írja: ez az angyal „mintha rámeredne valamire és el akarna hátrálni tőle. Szeme tágra nyílik, szája nyitva, szárnyai kifeszülnek. [...] Arcát a múlt felé fordítja. Ahol *mi* események láncolatát látjuk, ott *ő* egyetlen katasztrófát lát, mely szüntelen romot romra halmoz, s mindet a lába elé sodorja. Időzne még, hogy feltámassza a holtakat és összeillessze, ami széttörtött. De vihar kél a Paradicsom felől, belekap az angyal szárnyaiba, és oly erővel, hogy nem tudja többé összezární őket. E vihar feltartóztatatlannul úzi a jövő felé, amelynek hátat fordít, miközben az égig nő előtte a romhalmaz. Ezt a vihart nevezzük haladásnak.”⁵ *Ilyen szószertintiség. Az eseményeknek a mi* szemünkben megjelenő *láncolata* a szintaktikai láncolatot nevezi meg, a szó ebbe a láncolatba kötve függ a mon-

⁴ Uo.

⁵ Walter Benjamin, *A történelem fogalmáról*, in: uő, *Angelus Novus*, Budapest: Helikon 1980, ford. Ben-
ce György, 966.

datban. Pontosan ott, ahol mi ezt látjuk, a műfordító szeme „egyetlen katasztrófát lát, mely szüntelen romot romra halmoz”: azt a szószerintiséget, amelyet a szintaxis fordításában követ, és amely teljességgel *halomba dönti* az értelem-visszaadást. Ámde, még egyszer: egy *halom* – az kicsoda? A szó helyén. Egy *halomba* döntött szó kicsoda?

Az itt következő, Søren Kierkegaard-hoz és Edgar Allan Poe-hoz⁶ kapcsolódó két margi-
nália ennek a kérdésnek a kifejtését vezeti be, háttérében *A műfordító feladata* című esszével.

*

Søren Kierkegaard 1846-ban publikált *En literair Anmeldelse* címmel egy recenziót, melynek bizonyos részleteit Theodor Haecker „fordította első ízben német nyelvre”; ez a fordítás 1914-ben jelent meg *Kritik der Gegenwart (A jelenkor kritikája)* címmel a *Der Brenner* nevű innsbrucki folyóiratban. Első nyelvelméleti írásában – melyben helyet kap a fordítás elméletének rövid vázolója is, és *A műfordító feladata* ebből a vázlatból fog kinőni –, *A nyelvről általában és az ember nyelvéről* című, 1916 végén írt tanulmányában utal Walter Benjamin arra a „mély értelemre”, ahogyan Kierkegaard a szóban forgó írásában ragadja meg a „fecsegés” szót.⁷ Nos, *A jelenkor kritikájában* egy helyütt előfordul a *halomba dönteni* kifejezés, mégpedig oly módon, hogy abban nemcsak ennek, *A műfordító feladatában* felbukkanó kifejezésnek az eredetét betűzhetjük ki, egy ravaszul elhelyezett idézetet, hanem ráadásul olyan környezetben áll ott a *halomba dönteni* kifejezés, amelyben ez az állandósult szókapcsolat irritáló szószerintiséget kezd mutatni, napvilágra tární – pontosabban napvilág és éjszaka közt. Mégpedig a *szóritész* szóval összefüggésben, abból kiindulva: ez a szó ugyanis a szóban forgó kifejezésből szinte észrevétlenül kivágja és kinagyítja a *halmot* (vagy *kupacot*): magát a „*halomba dönteni*” állandósult szókapcsolatot veti halomra:

Egy szenvedélyesen zavargó kor mindent halomra fog dönteni; mindent felborít; egy forradalmi, de szenttelen és reflektáló kor az erőnyilvánítást dialektikus mutatvánnyá változtatja át, ami abban áll, hogy hagy fennállni mindent, de alattomban elcsalja belőle a jelentést; az ilyen kor nem felkelésben kulminál, hanem abban, hogy a viszonyok benső valóságát egy olyan reflexiós feszültségben fűrésztja ki, amely meghagyja mindennek a fennállását, de az egész létezését kétértelműséggé változtatta át: így hát minden fennáll a maga ténylegességében, miközben a dialektikus megtévesztés *privatissime* egy titkos olvasatot csempész be – hogy mindaz nem áll fenn.

Az erkölcsösség karakter, a karakter az, ami be van vésve (*χαρασσω*), de a tengernek nincs karaktere és a homoknak sincs, és nincs karaktere az absztrakt értelmességnek sem, mert a karakter éppen a bensőségesség. Az erkölcsstelenség mint energia szintén karakter. Az ellenben kétértelműség, ha valakiben sem egyik, sem másik nincs meg; és a létezésben való kétértelműség az, ha mardosó reflexió gyengíti meg a minőségek minőségi szétválasztását. A szenvedélyek felkelése elementáris, a kétértelműség által történő felbomlasztás ellenben nem más, mint lassú, de éjjel-nappal szorgosan működő szóritész.⁸

Ez a részlet a *halomba dönteni* kifejezés és a *szóritész* szó közt feszül ki. A részlet a forradalmi társadalmi változás (avagy mindent felborító fordulat) két módját vagy korszakát állítja szembe egymással, és ezek kizárják egymást. Az egyik, a szenvedélyesen zavargó (*tumultuó-*

⁶ Ld. erről a 12. lábjegyzetet.

⁷ Walter Benjamin, *A nyelvről általában és az ember nyelvéről*, in: uő, „*A szírének hallgatása*” – *válogatott írások*, Budapest: Osiris 2001, 19.

⁸ Søren Kierkegaard: *A jelenkor kritikája*, szerk. Gyenge Zoltán, Budapest: L'Harmattan, 17. Szabó Csaba fordítása. (Søren Kierkegaard, *Kritik der Gegenwart*, Zum ersten Mal ins Deutsche übertragen und mit einem Nachwort versehen von Theodor Haecker, Innsbruck 1914, 15–16.)

zus – *tumultuarisch*) a *tumultus* szóban (melynek eredete a *tumulus*, a földkupac vagy -halom) már a felkelés teloszát nevezi meg: a *halmot*, amelyet a „*mindent halomra dönt*” állandósult szókapcsolat erősít meg. Nem körültekintő felhalmozás állandósuló rétegekben, hanem *mindent egybehalmozva* valami áthatolhatatlan, áttekinthetetlen összevisszaság. Nem kompozíció adott elemekből, nem *komposzthalom*, nem valami összetett dolog, felhalmozva, hogy elemeire bontható legyen vagy gyümölcsöző bomlását idézzék elő, hanem olyan folyamat eredménye, amely mindent, ami fennállt, felborít. Romba dönt. Oly módon, hogy abból, ami *mindennek* és e minden összetevő részének látszott, *semmi* nem marad szemünk előtt, sem *minden*, sem *semmi*, hanem valami, amitől elakad szavunk. Nem *kozmosz*, hanem *káosz*. A társadalmi átalakulás másik, forradalmi, de szenttelen és reflektáló módja vagy kora hogy fennállni mindent. Ahol az egyik mindent megdönt, ott a másik fennállni hagy mindent. A második mód az első pontos ellentétének látszik. De ez a második is *kulminál*, ez is *akkumulál*: egy *halmot* vagy *halmazt*. Az az erő kifejtés, melyet az előbbi során a minden fennállót halomba döntő felkelésbe investálnak, átvándorol egy bizonyos átváltoztatásba, amely az „egész létezését kétértelműséggé” változtatja: „hagy fennállni mindent, de alattomban elcsalja belőle a jelentést [...] így hát minden fennáll a maga ténylegességében, miközben a dialektikus megtévesztés *privatissime* egy titkos olvasatot csempész be – hogy mindaz nem áll fenn.” A szenvedélyes felkelés mindent halomba dönt, és ebben a halomban nem egyszerűen semmissé válik vagy teljesen szét van verve minden, vagy egyszerűen semmi sincs, hanem ami szemünk elé tárul a halomban, az sem nem minden, sem nem semmi. A szenvedélyesen zavargó, *tumultuózus* felkelés egy *halmot*, romhalmazt hagy maga után, és számára mindegy, mi ez, sőt, pontosan véve nem egyéb, mint ez a – *minden* és *semmi* közti döntést felfüggesztő – *tumulus*. A szenttelenül reflektáló forradalom hogy fennállni mindent, de úgy, mintha nem állna fenn: úgy változtat át mindent, mintha – első pillantásra – továbbra is fennállna. A szenvedélyes felkelés a *dolgokat* [pragmata] támadja meg, a szenttelen felkelés pedig, röviden szólva, a *nyelvet* [semata]. Másként fogalmazva: a tumultuózus felkelés mindent halomba dönt, *kivéve a nyelvet*, amely a szenvedélyt, felkelést és tumultust *kifejezni, jelenteni* képes. Ez a felkelés a szintaxis láncán függ. A szenttelen felkelés ellenben a – *szavakkal* – *dolgokra* reflektálás médiumát, a *jelentő rámutatás* reflexió médiumát, a *nyelvet* támadja meg. A szenttelen felkelés a *nyelvet* dönti halomba – és éppúgy az olvasást is –: efelől nem hagynak kétséget azok a szöveghelyek, ahol a *jelentés* alattomban történő elcsalásáról és arról a dialektikus megtévesztésről van szó, amely *privatissime* egy titkos *olvasatot* csempész be. A szenttelen felkelés érintetlenül hagy mindent, ami fennáll, semmit, egyetlen szemünk előtt álló *dolgot* sem támad meg, és ez azt a benyomást kelti, hogy továbbra is *fennáll minden*, kivéve éppen azt a kivételt, amelyet a szenvedélyes felkelés hagy fennállni érintetlenül és sértetlenül: a *nyelvet*, és az olvasást. Ott, ahol továbbra is fennáll minden, az átváltozás titokban úgy történik, hogy ott, ahol *továbbra is fennáll minden*, úgy olvassák, hogy mindaz *nem* áll fenn, *semmi* nem áll fenn – vagy épp a *Semmi* áll fenn. És pontosabban, a dialektikus *kalkuluson* túl: úgy olvassák, hogy a *Minden* és *semmi*, *minden* és a *Semmi* közti döntés elvész. Más szóval, a szenttelen felkelés azt tanítja, hogy ott, ahol egy *szó* áll, ne úgy olvassuk, mintha ott egyszerűen *nem* is *szó* állna, mintha a *szó* például egy *dolog* volna, és ne is úgy, mintha az ott álló *szó alapján véve* annak negációját jelentené, amit első pillantásra közöl és a jelentett világban fennállóként rögzít, hanem úgy, mintha ott, ahol egy *szó* áll, egy *halom* volna szemünk előtt: *egy halomba döntött* szó. Az a *halom* (vagy romhalmaz), amelyet a – mindent, a szó- és

jelnyelvet kivéve mindent felborító, mindent halomba döntő – szenvedélyes felkelés nagy maga után, a *jelentett* dolgok szférájában kelt zűrzavart. A szenttelen felkelés ellenben azzal kelt zűrzavart, hogy, titkosan, felfedi a halmot (romhalmazt) a szó *helyén*. A *jelentés* el- vagy kicsalása azáltal, hogy *privatissime* egy titkos olvasatot csempész oda vagy *szupponál*: ez annak a – szintaxisban alkalmazott – *szószerintiségnek* a sziluetttjét rajzolja ki, amely *A műfordító feladatában* végképp halomba dönt mindenféle értelem-visszaadást, de pontosan ebben a *halomban* a *formája ősképlet*, általában a fordítás formájának ősképlet tárja szemünk elé. Abban, hogy a jelentést *alattomban* elcsalják és *titokban, privatissime*, egy másik olvasatot csempésznek be, nyilvánvalóan az a kísérteties, hogy nemcsak arról nem lehet megdönthetetlen szabályt, rendíthetetlen mércét felállítani, hogy *alapjában* véve vagy *átvitt értelemben* mit is jelent egy szó az egyik vagy a másik helyen, hanem – még alapvetőbben és még inkább *aláaknázó* módon – arról sem, hogy ott, ahol minden látszat szerint egy szó van a szemünk előtt, vajon ténylegesen egy szó (vagyis ennek vagy annak a megingathatatlan, szóban nyugvó jelentésnek, egy másik nyelv megfelelő szavával átvihető, lefordítható jelentésnek a helyét fenntartó nyelvi elem) *áll-e, és fennáll-e*. Az idézett részlet következő bekezdésének első sorai, amelyek a *szóritész* szóba futnak ki, ezt a kísérteties jelleget húzzák alá.

Úgy látszik, ez a szövegrészlet ismételt az a szembeállítást, vagy – e sorok másik fordulatával élve – azt a *minőségi szétválasztást* kívánja kifejezni, amelyet a szenvedélyes felkelés (és ennek a felkelésnek éppen ezt, a minőségi szétválasztás képességét tulajdonítja és írja javára) és a szenttelenül reflektáló forradalmi átalakulás közt tesz. E szövegrészlet, a szenvedélyes felkelés jegyében, megpróbál kitartani a nyelv mellett mint a szó által rámutató jelentés médiuma mellett, mely a karakternek és kiolthatatlan vésetének jegyében áll. Így e szövegrészlet a nyelv időtlen idők óta adott fennállása mellett döntött, vagyis a jelentő és jelentett szféra közt összehangoltan és reflektálatlanul fennálló korrespondencia mellett, mely a *szóvilági* és *szószerinti* kozmoszá rögzül, e kozmosz pedig fennáll és tartósan fennmarad ott is, ahol a szenvedélyes felkelés halomba dönt mindent, kivéve a *karakter* jegyében álló nyelvet; ily módon szembefordulva azzal a másfajta forradalmi átalakulással, amely a szót töri össze *halomba döntött* szavá, és ez az átalakulás pontosan ott történik, ahol *minden fennáll továbbra is*. Ha azonban e sorokat újraolvassuk, s szétolvassuk, akkor az olvasás felszámolja a tételezéseket. E sorok ugyanis azzal a szándékkal kezdődnek, hogy a karaktert az egyértelműség egyértelműen körvonalazott emblémájaként vázolják. A karakter definíciója azonban sajátos láncolatot, vagy menekvő mozgást, vált ki: „Az erkölcsösség karakter, a karakter az, ami be van vésve (karakter, *χαρασσω*), [...] a karakter [...] bensőségesség. Az erkölcstelenség mint energia szintén karakter.” A karakter, ami az első mondatban az erkölcsösség definiense, a második mondatban nem megfordítva a definiendum, hogy a bevésett (*χαρασσω*) definiálja, hanem – *túlságosan hasonlóan – egyszerre* mindkettő. A második mondat feloldja a karakternek az első mondatban feltételezett fogalmi megragadását, és egy etimológiai kitérőt tesz, e kitérő pedig a *karakter* szót a görög nyelvből érkező jövevényszóként pontosítja, mely a *χαρασσω* görög igéből eredően a bevésettet jelenti. A harmadik mondat a karaktert, az első mondat *definiensét definiendummá* változtatja, jelentése *bensőségesség*, ahol is nyitva marad, hogy a *bensőségesség* vajon a szó szerint vett *bevésetre*, azaz a *befelé, a belsőbe vésett* jelentésű *bevésetre* utal-e vissza, vagy pedig ebből kiindulva és ezen túlmutatva valamilyen átvitt értelmű, tágabb értelemben vett jelentésre utal-e tovább, amely nem kevésbé átláthatatlan, körvonalazatlan és hasadozott marad, mint a bemetszés és beásó vésés: hogy tehát a *karak-*

tert a *bensőségesség* vajon definiálja-e, vagy a *bensőségesség* az alapul szolgáló görög ige egyik jelentésárnyalatát nyújtja. A negyedik mondat pedig – az „erkölcstelenség [...] szintén karakter” – a *karakter*ben erkölcsösség és erkölcstelenség fogalmi szembeállításának romját fedi fel, hiszen a kettő *minőségi szétválasztását* pontosan az ássa alá és bomlasztja fel, ami bevésni és megalapozni hivatott mindkettőt: *karakter*. A karakter, mindkettő *definiense*, sem nem erkölcsös, sem nem erkölcstelen. Éppen azt a kétértelműséget vagy indifferenciát írja vagy vési pillantásunkba, amelynek ellenében kellene érvényesülnie. A kétértelműség definíciója éppen a karaktert jellemzi: „Az ellenben kétértelműség, ha valakiben sem egyik, sem másik [sem erkölcsösség, sem erkölcstelenség] nincs meg [...] A szenvedélyek felkelése elementáris, a kétértelműség által történő felbomlasztás ellenben nem más, mint lassú, de éjjel-nappal szorgosan működő szóritész.” A *karakter* kétélűségét szinte észrevétlenül húzza alá az „*elementáris*” szó, amely a szenvedélyek felkelését jellemzi (*karakterizálja*). Hiszen a görög *charaktér* szó nemcsak általában véve az, amit valamibe bevéstek, bemetszettek, belenyomtak, hanem különösen a beírt, bejegyzett betű is, a latin *elementum* szinonimája. Az „*elementáris*” szó a *karakter*hez való közelségből fakadóan a felkelésbe azt a kétértelműséget viszi bele, amellyel szemben a *karakter* hivatott megvédeni. Mert egyfelől az, ami a szenvedélyes felkelésben *elementáris* (jellegű), a karaktert (jellegét) húzza alá, a felkelésnek a – például elszántságként megjelenő – *alakját* vagy *formáját*, amely éppen ott is megingathatatlanul áll, ahol a felkelés mindent lerombol és halomba dönt, a romokon keresztül pedig a pusztítás okát jelenti. Például – de ez a példa nem pusztán egy példa a többi közt – a *Felkelés!* szó alakjában, mely felkelésre szólít fel, és ezt a szenvedélyesek engedelmesen követni kívánják, a szót cselekvésre felhívó utasításként értelmezve, hogy döntsenek halomba mindent – kivéve (hallgatólagosan) a fellázító-felszólító szót. Ámde *ugyanakkor, túlságosan hasonlóan, az elementáris felkelésnek – az „Element”* szó másik jelentését követve, amely az elemben például a *tengert* látja, erről pedig az idézett részlet azt mondja: „a tengernek nincs karaktere” – nincs karaktere, jellege: nem annyira alaktalanná tevő alak, mint inkább maga alaktalan, idomtalan, nincs határozott kontúrja, szakadozott. A szenvedélyek *elementáris*ként értelmezett felkelése – nagyon is hasonlóan a *tenger*hez mint elemhez, amely éjjel-nappal szorgosan teszi a dolgát, hullámverésével porrá zúzza a sziklákat – teljességgel kétértelmű: az ilyen felkelés maga egyfajta széttöredező fennállás. Az fut keresztül rajta, ami a kétértelműség által történő felbomlasztás ismertetőjegye: egy „lassú, de éjjel-nappal szorgosan működő szóritész”. De mi a *szóritész*? A *soros* görög szó jelentése halom, kupac – többnyire homokkupac és kupac gabonamag –; a *szóritész* egy sztoikus paradoxont nevez meg, azt a téves következtetést, amely – a kupac vagy halom példáján bemutatva – halomba dönti a szemantikai megragadásra tett kísérletet, akár a jelentőként felfogott szóra, akár a szó által jelentettre irányul. Egy *Galénosz* által áthagyományozott változat így írja le a *szóritészt* részletesen:

Azt mondom tehát: Mondd, azt gondolod-e, hogy egyetlen búzaszem halom (kupac)? Erre azt feleled: Nem. Aztán azt mondom: Mit mondasz 2 szemről? Az ugyanis a szándékom, hogy szukcesszíve tegyék fel neked kérdéseket; és ha tagadod, hogy 2 szem halom volna, akkor 3 szemről foglak megkérdezni. Azután 4 szemről fogom neked feltenni a kérdést, és így tovább 5, 6, 7 és 8 szemről, és úgy vélem, azt fogod mondani, hogy nincs abban semmi, ami halom volna. 9, 10 és 11 szem sem alkot halmot. Mert a halom fogalma, melyet lelkünkben megalkotunk és képzeletünkben kialakítunk, abban áll, hogy a halom olyasmi, ami az [egyes szemek] összegyűjtött rakás[a] mellett azonkívül még egy (tekintélyes) sokaságot is magában foglal és jelentős mennyiséget. Ezért nem követnél el hibát, ha kifejténéd, hogy a 100 búzaszem, ami mégiscsak mennyiséget jelent, amit az ember a kezében összegyűjthet, mégsem tartozik még azokhoz a dolgokhoz, amelyekről azt mondhatnánk, hogy halmot

(kupacot) alkotnak. [...] Ennek oka pedig az, amit most mondok el neked: Ha egy bizonyos mennyiség esetén, mint például a 100 búzaszem esetében, nem mondom (vagyis tagadod), hogy annyi már egy halom volna (halommá változott volna), és ha azután, amint ahhoz egyetlen búzaszemet hozzátesznek, azt mondd, hogy így már halom lett belőle, akkor az az egyetlen búzaszem az, melynek hozzáadása révén azok a búzaszemek halommá váltak, és amelynek hiánya azokat a búzaszemeket annyira megrövidíti, hogy már nem alkotnak halmot. Nem ismerek otrombább és abszurdabb dolgot annál, hogy a halom létezését vagy nem-létezését egyetlen búzaszem okozná. És hogy elkerüld ezt az otrombaságot, szüntelenül vitatni fogod – még akkor is, ha a búzaszemek száma az újra és újra hozzáadott egyetlen búzaszem által vég nélküli mennyiséget ér el –, vitatni fogod és nem ismered el soha, hogy annak teljes összege már halom volna. Ez alapján az állandó vitatás alapján a halom tehát semmivé vált [...].⁹

Ám ugyanakkor – a nevet a sztoikus paradoxontól kölcsönözve, s hogy megszüntessék azt a megtévesztő ámitást, melyet e paradoxon a következtetésre irányuló törekvésbe ír be – *szórités*nek nevezik a 16. század óta a szillogizmus egyik fajtáját, az úgynevezett lánckövetkeztetést is (ezt az is ösztönözte, hogy Lorenzo Valla újra felfedezte az antik *szóritészt*). Ennek leírása Johann Heinrich Zedler *Universalexikon*jában azt tárja elénk, milyen irritáció rejlik abban, ha megkísérlik a *szórités*nek nevezett lánc- vagy „ész-következtetést” leválasztani a *kupacról* (vagy *halomról*), ezt azonban az a nevében viseli, és ez a nevében viselt kupac vagy halom magában foglalja azt a megszámlálhatatlanságot és meghatározatlanságot, amelyet a lánckövetkeztetés eljárása hivatott meghaladni és kötött alakzatba fogni (a lánc kialakítása, amely a *limine* a *mindent mindennel* következetesen összekötő láncolatot posztulálja, áttekinthetetlen, és ez nem csak a 18. század vonatkozó logika-tankönyveiben vezetett terminológiai halmozáshoz és zűrzavarhoz): „*Szórités*: egyfajta szillogizmus, vagy ész-következtetés, mely nevét a görög σωπος, cumulus [...] szó nyomán kapta, mivel abban mintegy sok tételt olvasnak össze egy következtetéssé, jöhetnek ezek a görög szavak tulajdonképpeni értelmezésükben valami mást mutatnak. [...] ez [az antik *szórités*] teljesen különbözött az általánosan elterjedt szóritésztől, amelyről a logikusok értekeznek könyveikben, mégpedig azáltal különbözött, hogy pusztá szofisztikában állott, amelynek révén ellenfelüknek próbáltak csapdát állítani [...] Általában úgy írják le ezt [a *szórités*nek nevezett lánckövetkeztetést], hogy ész-következtetés, mivel mindig egy tételt illesztnek a másikhoz, és az előző tétel predikátumból mindig új tételt tesznek hozzá, mígnem végül az utolsó predikátumból és az első alanyból következtetést vonnak le.”¹⁰ Végül. Csakhogy a következtetés alakzatának posztulált *végtelensége*, végtelen következetessége – azaz hogy végül az utolsó predikátumból és az első alanyból következtetést vonnak le, és így végére értek, befejezték – a levegőben lóg, meghatározatlanul. Ideiglenes, lezárhatatlan marad, nyitva marad. Mert semmi sem gátolja, hogy az utolsó predikátumot egy további predikátum hozzáillesztésével utolsó előttivé fordítsuk, az utolsó előtti pedig – beláthatatlan, meghatározatlan, megszámlálhatatlan folytatási lehetőségek alapján – olyan tetszőleges predikátummá, amely a lánckövetkeztetésen belül és kívül bármely tetszőleges másik szóval helyettesíthető: semmi sem gátolja, hogy annak a predikátumnak az egyik vagy másik jelentés (vagy *jelentésköteg*) szemiotikai hordozójaként va-

⁹ Galenus, *De medicinali experientia* XVII 1–3, itt a következő kiadás nyomán idézzük: *Die Fragmente zur Dialektik der Stoiker*, neue Sammlung der Texte mit deutscher Übersetzung und Kommentaren, hrsg. von Karlheinz Hülsler, Stuttgart–Bad Cannstatt 1988, 1740–1743.

¹⁰ Johann Heinrich Zedler, *Universalexikon*, Leipzig und Halle 1732–1754, Band 38 [1743], Spalten 946–947.

ló értelmezését felbontsuk: a szót halomba döntjük. Pontosabban: a szó helyén, a szó helyett azt a halmot betűzzük ki, amely kiváltja, de meg is töri a tételezési és fordítási kezdeményezéseket, toldásokat, rátéteket. A láncolat minden további láncszeme egyre nyíltabban fedi fel a megtévesztést, az ámitást abban a következtetésben, melyre a láncolat törekszik. E lánc azonban nem a csalás és ámitás csalhatatlanságát tárja elénk – nem az abba vetett hitet, hogy immár semmi sem téveszt meg azt illetően, hogy ez itt valóban és igazán csalás és megtévesztő ámitás –, hanem ott, ahol a *csalás* (vagy *ámitás*) szó előállt és állni látszik, egy *halomba döntött szót* tár szemünk elé.

Abból, hogy a *szóritészt* kétélű módon – egyfelől a sztoikus kupac-paradoxon megtévesztő következtetéseként, másfelől a szillogisztika lánckövetkeztetéseként – jellemzik, másféle, *szórt* fény is esik azokra a definiálás jegyében álló sorokra, amelyek a *karakter* köré íródnak Kierkegaard szövegében. Mert kompozíciójuk kalkulusa az elkezdett lánckövetkeztetést, a *szóritészt* követi: „Az erkölcsösség karakter, a karakter az, ami be van vésve (*χαρασσω*), [...] a karakter [...] bensőségesség. Az erkölcstelenség [...] szintén karakter.” E részlet a *szóritészt*, a lánckövetkeztetés módjára kezdődik, ámde a *karakter* szóban – amely a lánckövetkeztetés elkezdését kiváltja, ám azt gátolja is és rojtossá teszi azzal, hogy a *karakter helyett* sajátos halmozást vált ki – „*valami mást mutat*” (ahogy a Zedler-féle Universallexikon fogalmazott): észrevétlenül, mintegy titokban, a szóra törő akarat halomba döntését tárja szemünk elé. Itt a *karakter* szóét. E szó – itt az erkölcsösség *definiense*, de éppúgy az erkölcstelenségé is –, amely a kettő definiálására és egymástól való definitív elhatárolására szigorúan véve nem alkalmas, ha pontosabban megnézzük, definiálhatatlan marad, indefinit, kontúrtales, meghatározatlan. Mert a karakter *bensőségesség*ként való definiálása egy helyben jár. A definíció azt, ami be van vésve, a *charaktért*, még egyszer megnevezi, – alig – másként. A karakter körül forgó összes próbálkozás, hogy körül- és elhatárolja, helyettesítse és lefordítsa, ezen a helyen a *karakterbe* bonyolított kísérlet marad. Még a tenger – amelyről azt olvassuk, hogy *nincs karaktere* –, a tenger sem más, mint karakter, hiszen a tenger – arra a jelentésre emlékezve, mely szerint a *charaktér* „tulajdonképpen a bevésésre, bemetszésre, benyomásra szolgáló eszköz”¹¹ neve – a bevéső, bevágó, éjjel-nappal tevékeny *elem* par excellence, a homok pedig – amelyről azt olvassuk, hogy neki *sincs karaktere* – minden homokszemcsében a tenger *karakterizáló* vagy bevéső munkájának nyoma. A *karakter* szó – visszautalva a tételező, szintaktikai és szillogisztikai láncban álló szó elé – semmi másra nem mutat rá, csak magára a szóra, abban a pillanatban, mely a szót – szóvá való összetétele és karakterekre (betűkre) való szétszakadása közt billegve – halomba dönti: csak a szó karaktereire mutat rá, vagyis – iránytalanul – arra, hogy a karaktereket karakterekként értelmező nyelvi alapváz és a szavakat – nem utolsó sorban a *karakter* szót – karakterekből felépítő nyelvi alaprajz is átláthatatlan marad, és nem rögzíthető véglegesen. Az, amit a *karakter* szó jelent, a *karakter* szóban van benne. Pontosabban, a *bensőségességre* való hajlam ellenében: a *karakter* szó azokból a bevésésekből, bemetszésekből és -szakadásokból áll össze szóvá, amelyeket a *karakter* szóznak kell definiálnia, de azokat *mint* szó nem képes definiálni, mert a *definiendumhoz* csak a szó halomba döntésén, halomra vetésén át jutunk, a *definienshez* pedig a karakterek, betűk (halomra) vetésén át. A *karakterben* a jelentett dologra [pragma] irányuló intenció és a jelentő jelre [sema] irányuló intenció halomra veti, halomba dönti egymást. Ez azonban nem a ka-

¹¹ Franz Passow, *Handwörterbuch der griechischen Sprache*, Zweiter Band, Zweite Abteilung, Leipzig 1857, S. 2408.

rakter szó kitüntetető jegye az összes többi szóval szemben, hanem a halomba döntő vetés bele van írva kivétel nélkül minden nyelv minden szavába, és így minden egyes szónak vagy *ásott* halomnak úgyszólván a belsejében készít zavarba ejtő tartózkodási helyet a sztoikus *szóritész* számára.¹²

[...]¹³

¹² A kupac-paradoxonban vagy téves következtetésben létrejövő lánc kezdetnélkülisége és lezárhatatlansága a *szóritészt* észrevétlenül belerajzolja annak alapvázába, amit Kierkegaard – Haecker fordításában – *fecsegésnek* (*Geschwätz*) nevez. *Snak*. Disszertációjának (*Az irónia fogalmáról állandó tekintettel Szókratészra*, 1841) egyik helyén az arisztophaneszi *Felhők* – másfajta *kumulációk* – taglalásával összefüggésben jegyzi meg Kierkegaard a darabban Sztrepziadész által megtestesített szofista dialektika tartalmi ürességére vonatkozóan: „[ezt] remekül érzékeltet[ti], hogy Szókratész a lelkére köti Sztrepziadésznek, ne higgyen semmiféle istenben, csak a nagy üres levegőgömbben meg a nyelvben, és ezt a megközelítésmódot ugyancsak kiválóan jelzi az a harsány locsogás, amely valójában mindenütt talajtalan, és engem Grimm ír tündérmeséire emlékeztet, ahol is olyan emberekről esik szó, akiknek kong a fejük az ürességtől, a nyelvük pedig akkora, mint a templom öregharangjáé.” (in: Søren Kierkegaard, *Egy még élő ember írásaiból, Az irónia fogalmáról*, Pécs: Jelenkor 2004, 175 sk.) *Az Ír tündérmesékhez írott bevezetőjének (A tündérekről)* egyik helyén Wilhelm Grimm egy bizonyos haszonbérllővel illusztrálja a tündérék jó szomszédságát, akiknek föld alatti lakhelyei olykor az emberek házáinak 'ajtóküszöbe alatt' található; mivel ez a haszonbérllő az egyik tündérnek egy régi gall dalt énekelt, a tündér nem hagyja a haszonbérllő vetőmagos zsákját kiürülni, bár az már földjeinek felét is bevetette abból. A vetőmaghalom nem fogy – egyfajta inverziója ez a *szóritész*nek, melyben a gabonaszemek hozzáadása nem csap át soha abba, hogy azok halommá váljanak. Ennek az inverzióknak az inverziója vár a haszonbérllőre otthon: „Jókedvűen ment haza; ám fecsegő felesége, akinek úgy volt nyelve és üres feje, mint a harangnak a templom tornyában, nem szűnt hangot adni annak, mennyire csodálkozik a zsák megmagyarázhatatlan természetén [...]. Mint ismeretes, a varázs csakhamar megtörik, ha természetfeletti hatalmat idézünk meg. Így történt ebben az esetben is: a zsák abban a pillanatban üres lett. 'Te buta asszony!' kiáltott férje a csapás láttán; 'bárcsak féken tartottad volna azt az átkozott nyelved; ami e zsákban volt, aranyat ért volna.'”

Az asszony üres fecsegése halomba dönti azt a [vetőmag]halmot, amely halomba dönti a közkeletű felfogást, miszerint a halom vetőmag elfogy, ha elvetik a magokat. Ezek a halmok, a halom vetőmag és a szóáradat halmozása, az *elvarázsolt* vetőmaghalom és az asszony *átkozott* nyelve, megfelelnek egymásnak – egy és ugyanazon tényállás negatívja és pozitívja –: a jelenet a *semen*-t (mag, vetőmag) és a *semata*-t (nemcsak jelek és sírok, hanem csodák is) – azaz két szót arra, hogy megragadjuk a nyelvi jelet, *általában* a nyelvet – úgy keveri egybe, hogy a halom rajzolatának pozitívja és negatívja egymás szavába vág: értelmezés nélkül maradó *halommá* oltódnak ki szemünk láttára. A *fecsegés*ben a nyelv legbensőbb alaprajzát vázolják: *halomba döntve*. Más szóval, Walter Benjamin szavával: a *tiszta nyelvet*. A kierkegaard-i *fecsegés* és a benjamin *tiszta nyelv* bonyolult összefüggésének kifejtéséhez (a kettő a *halomba döntés*ben konvergál) ld. Peter Fenves, „Chatter”. *Language and History in Kierkegaard*, Stanford 1993, 233.: „Chatter’ is pure language. Purified of meaning as well as intentionality, expressionless to the point of standing in for ‘inwardness’ itself [...]”. *Kierkegaard* involúciója a templomharangba [*Kirkeklokke*] – és különösen a *-gräber* [sírok, *ásott mélyedések*] involúciója a *-garten* [kert] szóban, ami *Kierkegaard*-t csaknem a *charaktér* szinonimájává jelöli ki –, azt sem feledve, ahogy a *Kierkegaard* patroníma *helyén* pszeudonímák halmozódnak: nos, ez a (tulajdon)név elméletének küszöbéig vezet el: e kettőnek, a *fecsegés*nek és a *tiszta nyelv*nek a fonákján.

¹³ Jelen tanulmány második része Edgar Allan Poe írásaiban követi nyomon az első felében Walter Benjamin és Kierkegaard bizonyos szövegeiben nyelv, fordítás és szóritész között feltárt összefüggéseket, melyek a halom és a „halomba döntött” szó mibenlétére vonatkozó kérdések körül bontakoznak ki. Elsősorban Poe *A tömeg embere* [*The Man of the Crowd*] című elbeszélésének olvasatáról van

*

A jelen vázlat a fordítás feladatát kísérli meg elmélyíteni: a *halomba döntött* szóba mélyítve. Ennek visszhangját veti Benjamin egy másik, *Néhány motívumról Baudelaire-nél* című tanulmányának egyik helye. Pontosabban, elleplezett formában jelenik meg abban. Poe *A tömeg embere* című elbeszélésének olvasatát előkészítve (*Der Mann der Menge*, ahogy Benjamin fordítja Baudelaire fordítását), a tömegről szólva, mely *sokaság, tömeg és amorf halmaz* közt oszcillál, először azt írja Benjamin egy Engels-idézet szegélyeként: „Engels számára van a tömegben valami megdöbbentő (Bestürzendes [valami, ami összeomlaszt])” ; pár lappal feljebb pedig, ahol azt a tételt kívánja alátámasztani, hogy a sokk tapasztalata azok egyike, amelyek meghatározóvá váltak Baudelaire stílusában, a következőt írja Jacques Rivière-re utalva, aki olyan föld alatti lökésekre mutatott rá, amelyek „megrengetik a baudelaire-i verssort”: „*És olyan akkor, mintha önmagába omlana egy szó.*”¹⁴

Fordította SZABÓ CSABA

A fordítást az eredetivel egybevetette KOVÁCS EDIT

---

szó, amely francia nyelvű La Bruyère-mottójával és első mondatának az olvasás paradox tilalmát érintő német nyelvű idézetével máris visszavezet a tanulmány első felében taglalt, a fordítást és az olvasást, végső soron a nyelv értelmezését újra problematizáló kérdésekhez és motívumokhoz. A benjamini halom (Haufen), a kierkegaard-i szóritész és a poe-i „tumultuózus” tömeg (crowd) zavarba ejtő összefüggéseit tárja fel a poe-i elbeszélés olvasata, melynek alapszava, *crowd*, etimologikusan végül a *crypta* és így a *graphein* felé int, elvezetve egy másik Poe-elbeszéléshez: *Egy hordó amontillado* [*The Cask of Amontillado*]. A vizsgálódást Poe két *Margináliájának* olvasata [*Marginalia* – ezeket Baudelaire egy helyütt Poe „szelleme titkos kamrájának” nevezte] mélyíti tovább; ezek egyike egy olvasáselméletet vázol, a másik pedig a kézírásos marginália és a nyomtatott szöveg viszonyáról szól, oly módon, hogy újra felveti a tumultuózus nyüzsgő tömeg (*crowd* és *krypta*) megragadhatatlanságának kérdését, amely ismét mélyen a nyelv és a fordítás kontextusába íródik vissza; a fordítás feladata végül, többek közt, a lineáris szöveg diszkontinuumába való marginalizáló elmélyedésként mutatkozik meg, amely minden szót kivet az egyik vagy másik adott nyelv adott szavaként rögzítő értelmezési keretből.

¹⁴ Walter Benjamin, *Über einige Motive bei Baudelaire*, in: uő, *Gesammelte Schriften*, hrsg. von Rolf Tiedemann und Hermann Schweppenhäuser, I/2, 620. és 617.